

Jan Godyń
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

JÓZEF BUBAK W DZIESIĘCIOLECIE ŚMIERCI

9 III 2009 roku minęła dziesiąta rocznica śmierci Józefa Bubaka, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, wybitnego onomasty i znakomitego dialektologa. Był prof. J. Bubak osobistością powszechnie znaną w krakowskim środowisku uniwersyteckim i szerzej – akademickim z racji funkcji pełnionych w uniwersytecie: kierownika Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w latach 1972–1977, sekretarza rektora UJ w latach 1979–1981 (wcześniej był bliskim współpracownikiem naukowym poprzedniego rektora UJ, Mieczysława Karasia), a od 1991 r. aż do śmierci wicedyrektora Instytutu Filologii Polskiej UJ i jednocześnie kierownika Katedry Filologii Węgierskiej (z powodu swoich wie-

loletnich kontaktów z humanistyką węgierską na uniwersytetach w Pécsu i Debreczynie), i poza swoją macierzystą uczelnią: wykładowcy w latach 90. Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie i przewodniczącego krakowskiego koła Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Dobrej sławy przysparzały mu częste kontakty z krakowskimi środkami masowego przekazu, w których popularyzował wiedzę o lingwistycznych, socjolingwistycznych, psycholingwistycznych, prawnych i historycznych aspektach polskich imion i nazwisk jako najwyższy autorytet w tej dziedzinie nauki. Znany był społecznościom rodzinnego Podbeskidzia (urodził się w podbeskidzkiej Bestwinie 22 I 1934 r.), Podhala, Spiszu i Orawy nie tylko jako badacz nazw terenowych i gwar ludowych na tym obszarze, ale także jako prawdziwy patriota i propagator kultury ziem górskich: uczestnik wielu góralskich uroczystości folklorystycznych i religijnych, wielokrotny członek jury Sabałowych Bajań czy literackiego konkursu o „Pastyrski Zbyrcok” w dorocznym

Święcie Pasterskim Orawy, zaprzyjaźniony z czołowymi działaczami społeczno-kulturalnymi tych ziem, jak z księdzem Władysławem Pilarczykiem, założycielem i wieloletnim przewodniczącym Towarzystwa Przyjaciół Orawy, czy Franciszkiem Bachledą-Księdzulozem, prezesem Związku Podhalań (a wcześniej swoim studentem). W zawieraniu rozlicznych znajomości, sympatii i przyjaźni, ułatwiających Profesorowi uprawianie działalności naukowej, dydaktycznej, organizacyjnej i społecznej, pomagały cechy jego charakteru: był dobrym i życzliwym człowiekiem, jak pisze jego biograf i przyjaciel, Bogusław Dunaj, ujmującym ludzi pogodnym usposobieniem i zawsze goszczącym na jego twarzy ciepłym uśmiechem. Dla wszystkich znających Profesora jego śmierć, spowodowana błyskawicznie postępującą chorobą, była nieoczekiwana i niepojęta. Odszedł w szczycie swoich sił twórczych, mając już na koncie podstawowy dorobek onomastyczny i dialektologiczny, w czasie, gdy uczony dokonuje podsumowań i syntez swoich badań. Nie została mu dana taka możliwość...

Całą swoją karierę naukową i zawodową związał prof. J. Bubak z UJ: tu obronił w roku 1956 pracę magisterską na temat systemu językowego gwar Koniakowa, Istebnej, Jaworzynki i Wisły, napisaną pod kierunkiem Witolda Taszyckiego (opublikowana w 1978 r.: „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze” nr 59); w 1967 r. doktoryzuje się podstawie dysertacji *Nazwiska ludności dawnego starostwa nowotarskiego*, napisanej także pod kierunkiem Witolda Taszyckiego (cz. I i II, „Prace Onomastyczne” nr 14 i 15, 1970–1971), a w 1986 r. uzyskuje stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego* (1986); w 1989 r. zostaje docentem, w 1992 r. – profesorem nadzwyczajnym, a w 1995 r. otrzymuje tytuł profesora. Między doktoratem a habilitacją odbywa dwa dłuższe wyjazdy na uniwersytety zagraniczne w charakterze lektora języka polskiego: w latach 1969–1972 w Pécsu i Debreczynie, a w latach 1985–1989 w Salzburgu.

Kierunki zainteresowań badawczych Profesora kształtują się pod wpływem dwóch wielkich osobowości naukowych, jego uniwersyteckich mistrzów: Witolda Taszyckiego, wielkiego polskiego filologa, twórcy polskiej onomastyki i wybitnego historyka języka polskiego, oraz Mieczysława Karasia, znakomitego dialektologa, onomasty, historyka języka i znawcy różnych zagadnień współczesnego języka polskiego. Swoje młodzięcze zainteresowania gwarowe i warsztat badawczy dialektologa rozwija, terminując u Mieczysława Karasia i Alfreda Zaręby, w formie współpracy przy nagrywaniu i opracowaniu *Orawskich tekstów gwarowych*, wydanych przez tych badaczy w 1964 r. Samodzielnie wydaje dwa tomy tekstów gwarowych: *Teksty gwarowe ze wsi Ząb w powiecie nowotarskim* (1966) oraz *Spiskie teksty gwarowe obszaru Polski* (1972); w późniejszych latach publikuje pojedyncze teksty gwarowe z kilku miejscowości podhalańskich i różnych wsi południowej Polski; ogłasza studia i artykuły dialektologiczne: *Stan badań nad gwarami spiskimi* (1983), *Polskie gwary spiskie* (1987), *Gwara Zakopanego* (1991). Stał się jednym z najlepszych w dialektologii polskiej znawców gwar spiskich i podhalańskich. Planował wydanie zbioru tekstów gwarowych ze wszystkich wsi Podhala; zamierzał (wraz z Jerzym Reichanem) rozpocząć prace nad słownikiem podhalańskim. Nie zdążył tych planów zrealizować...

Równoległe do swoich pierwszych badań gwarowych prof. J. Bubak podjął badania onomastyczne. W pierwszej połowie lat 60., jako ówczesny magister, został skierowany – zapewne przez swojego głównego naukowego mistrza, W. Taszyckiego, wówczas pełniącego funkcję przewodniczącego Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów – do małego zespołu badawczego zajmującego się mikrotoponimią województw: krakowskiego, kieleckiego i rzeszowskiego (zespół miał zebrać i sprawdzić w terenie oraz w dokumentach historycznych nazwy obiektów fizjograficznych). Sam zebrał i opracował w formie słownika nazwy z ok. dwudziestu powiatów. Materiały te zostały zawarte w publikacji *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych (1963–1974)*, pod redakcją W. Taszyckiego. Owocem tych doświadczeń badawczych Profesora były jego pierwsze prace toponomastyczne: *Nazwy przeniesione w polskiej toponomastyce* (cz. I: „Onomastica” X, 1965; cz. II: „Onomastica” XI, 1966) oraz obszerny artykuł na temat nazw miejscowych i osobowych Starych i Nowych Siołkowic (1966). Do problematyki toponomastycznej będzie jeszcze powracał Profesor w późniejszych publikacjach. Jak podaje B. Dunaj, miał bardzo zaawansowaną monografię pt. *Toponimia polskiego Spiszu*. I tej pracy nie zdążył ukończyć...

Ale głównym nurtem badań onomastycznych prof. J. Bubaka stała się antroponimia. Wymienione wcześniej monografie na stopień naukowy, poświęcone genezie i sposobom kształtowania polskich nazwisk w perspektywie diachronicznej, oprócz takich walorów naukowych, jak nowa klasyfikacja formalna i znaczeniowa nazwisk polskich (monografia pierwsza) czy klasyfikacja onomastycznych środków identyfikujących ludzi (druga monografia), wyróżniają się tym, że po raz pierwszy w ówczesnej onomastyce polskiej badania oparto na tak wielkim historycznym materiale źródłowym: podstawa materiałowa drugiej monografii, opublikowana w 1992 r. jako *Słownik nazw osobowych i elementów Sądęcczyny XV–XVII w. Imiona, nazwiska, przezwiska* (cz. I i II), liczy 760 stron. Spośród szczegółowych prac Profesora o polskim nazwisku na specjalną uwagę zasługuje pierwszy w onomastyce polskiej, jak się podkreśla, artykuł poświęcony *Socjolingwistycznemu i prawnemu aspektowi zmiany nazwiska w Polsce* (1982). Tym aspektom, a także aspektowi psycholingwistycznemu, poświęcił Profesor wiele uwagi w badaniach nad imionami chrześnymi, jak świadczą tytuły publikacji: *Imiona modne* (1978), *O nadawaniu imion* (1980), *Nadawanie imion w Polsce (aspekt prawny i językowy)* (1983), *Nadawanie imion w Polsce w świetle przepisów administracyjnych* (1988). Kierując się zapotrzebowaniem społecznym, opracował *Wykaz imion Polsce używanych (wraz z komentarzem)* (1983), który miał być pomocą i dla rodziców: w wyborze imienia dla potomka, i dla urzędników stanu cywilnego: w rejestracji imion w poprawnej postaci. Dorobek onomastyczny Profesora uzupełnia kilkadziesiąt artykułów recenzyjnych.

W roku 1993 prof. J. Bubak wydał swoje prawdziwe *opus vitae*: liczącą 360 stron *Księgę imion polskich*, największe z dotychczas opublikowanych kompendium wiedzy na temat blisko 1400 polskich imion osobowych, ułożonych w formie słownika, w którego artykułach hasłowych są informacje o ich pochodzeniu, najstarszych zaświadczeniach w średniowiecznych źródłach, formach spieszonych, popularności w społecznym użyciu (tu informacje o znanych Polakach i postaciach literackich noszących dane imię); o ich obcojęzycznych odpowiednikach w większości języków

europejskich; o nazwiskach polskich i nazwach miejscowych od nich pochodzących, a nawet o datach imienin osób noszących odpowiednie imię (książka powstała z myślą o jak najszerzym jej adresacie). Przygotowywał Profesor drugie, zmienione i rozszerzone wydanie *Księgi*. Nie zdążył jej powtórnie wydać...

W swoich badaniach zapuszczał się Profesor na teren literatury pięknej, wykorzystując swoją wiedzę onomastyczną i dialektologiczną. Ogłosił kilka studiów na temat stylizacji gwarowej: *Stylizacja gwarowa na przykładzie „Rodu Gąsieniców” J. Kapeniaka* (1977), *Elementy gwary zakopiańskiej twórczości Jana Kasprowicza* (1997), *Gwara podhalańska w pisarstwie Stanisława Witkiewicza* (1997) – oraz na temat imion w utworach literackich: *Imiona w polskiej prozie fabularnej z przełomu XVIII i XIX wieku* (1993), *Nazewnictwo literackie w dramatach Sławomira Mrożka* (1993). W tym zakresie badawczym Profesor przygotowywał studium na temat imion w twórczości Adama Mickiewicza i ich wpływu na współczesny zasób imion chrzestnych w języku polskim. I tego studium nie zdążył napisać...

Wreszcie trzy realizacje edytorskie prof. J. Bubaka, bliskie naukowo piszącemu niniejsze wspomnienie: *Kantyczki karmelitańskie. Rękopis z XVIII wieku*, przygotowała do druku Barbara Krzyżaniak, redakcja tekstu i konsultacja Józef Bubak, Kraków 1980 (w istocie rzeczy dziełem Profesora jest tu transkrypcja tekstu kołęd, komentarz filologiczny i słownik wyrazów archaicznych i gwarowych); Karol Szymanowski, *Harnasie. Partytura baletu z tekstem*, opracowanie tekstu i komentarz filologiczny J. Bubak, Kraków 1986; *Spiskie wesele J. Plucińskiego*, opracowanie tekstu, komentarz językowy, objaśnienia wyrazów gwarowych J. Bubak, Kraków 1987. Pierwszą z edycji recenzowałem w „Ruchu Literackim” (XXV, 1984, s. 476–479), była ona też podstawą materiałową moich dwu artykułów historycznojęzykowych. W niej i w pozostałych Profesor zastosował dojrzały warsztat filologiczno-edytorski i historycznojęzykowy. Mają te edycje także przydatność do badań historycznoliterackich i kulturoznawczych.

Cały dorobek naukowy Profesora nic nie stracił na naukowej aktualności. Może być wzorem rzetelności badawczej dla współczesnego pokolenia badaczy. Czekają na kontynuatorów. (Tacy znaleźli się już na Wydziale Polonistyki UJ: zespół Józefa Kaśia rozpoczął przygotowania do opracowania i wydania słownika gwar podhalańskich).

I na koniec moja refleksja osobista. Nie miałem zaszczytu być przyjacielem Profesora: dzieliła nas i różnica wieku, i różnica pozycji naukowej i służbowej. Byłem jednak jego studentem na zajęciach z historii języka polskiego. Mimo że nie prowadził szerszych badań historycznojęzykowych, doceniałem jego głęboką wiedzę w tym zakresie, a jedną z idei dydaktycznych Profesora, poznanych przeze mnie na tych zajęciach, a mianowicie zapoznanie studentów ze studiowaną dyscypliną naukową poprzez charakterystykę najwybitniejszych jej twórców przenieśliśmy do własnej praktyki dydaktycznej. Cieszyłem się z dowodów koleżeńskiej sympatii ze strony Profesora: w pracach komisji rekrutacyjnych na studia polonistyczne, w których uczestniczyliśmy wspólnie przez kilkanaście lat, z reguły zapraszał mnie do tej części komisji, której przewodniczył – mogłem z bliska obserwować ową wielką życzliwość i empatię, jaką żywił do ludzi; zaprosił mnie do prowadzenia zajęć z gramatyki opisowej na hungaryście, w czasie swojego jej szefowania, byłem wtedy

także kilkakrotnym egzaminatorem w komisji rekrutacyjnej na te studia. Był moim bezpośrednim zwierzchnikiem w pierwszych siedmiu latach pełnienia przeze mnie funkcji kierownika studiów eksternistycznych na polonistyce – zawsze mogłem liczyć na jego pomoc w trudnych dla mnie momentach tej pracy: pamiętam naszą rozmowę z końca lipca 1998 r., kiedy to z tym swoim ciepłym uśmiechem na twarzy odwodził mnie od rezygnacji z tej funkcji, którą zamierzałem złożyć na ręce dziekana wydziału po niezawinionej przeze mnie awanturze ze studentką eksternistką. Nie wiedziałem, że jest to moja ostatnia z nim rozmowa...

12 III 1999 roku na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie żegnali Profesora Józefa Bubaka wyjątkowo licznie zebrani pracownicy Instytutu Filologii Polskiej i Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, stawiła się liczna grupa studentów polonistyki i hungarystyki, wśród żegnających byli zaprzyjaźnieni z nim przedstawiciele wszystkich uniwersyteckich wydziałów, była duża grupa osób z uniwersyteckiej administracji, przybyli współpracownicy i przyjaciele Profesora z Instytutu Języka Polskiego PAN, koledzy i przyjaciele z bratniej polonistyki w ówczesnej WSP w Krakowie, a także z innych polskich ośrodków akademickich, przyszedli na ostatni z nim wywiad krakowscy dziennikarze. Serdecznym słowem pożegnała swojego ziomka przedstawicielka Bestwiny, a góralską godką i góralską muzyką pożegnali swojego przyjaciela górale z Podhala, Spiszu i Orawy.

Na cmentarzu Salwatorskim, jednej z najpiękniej położonych nekropolii Krakowa, znaleźli miejsce wiecznego spoczynku W. Taszycki i J. Bubak: mistrz naukowy i jeden z jego najwybitniejszych uczniów. W pogodne dni z Salwatorskiego Wzgórza widać ukochane przez Profesora góry...